

Eejhtegi-moenehtse maadth-skuvlesne

Tijje ektesne soptsestalledh

Dovne hiejme jih skuvle daerpies learohki lieremen jih øvtiedimmien gaavhtan

- Digkiedimmie-tæjmoe = øvtiedimmie-soptsestalleme
- Ryøjredimmie
- Guktie øørnedh jih leahtah vuesiehtidh
- Soptsestallemen sisvege
- Sjere haestiedimmieh

Tijje ektesne soptsestalledh

Hiejmen jih skuvlen ektesvuekiebarkoe learohken lieremen jih øvtiedimmien gaavhtan

Eejhtegi-moenehtse maadth-skuvlesne

Fug 2005

Layout: Nygaard Design

Våarome: deville design

Trygke: AS Papermill

Teekste: Kåre Lutro jih Marianne Vangsnes
akti vøøki FUG-ine barkeme

Guvvieh: Ragnhild Ronja Berge

Eejhtegi-moenehtse maadth-skuvlesne

Påaste-lihtie 8119 Dep.

0032 Oslo

Tlf. 22 24 75 63

Faaxe: 22 24 75 90

www.fug.no

www.foreldrenettet.no

post@fug.no

Voestes aejkien buakteme, voestes beerteme 2005

ISBN: 82-92517-71-5

Foreldreutvalget
FOR GRUNNSKOLEN

ÅVTESBAAKOEH

Gaajhkh eejhtegh vaajtelieh buerie øvtedimmiem altese maanide, jih skuvle dihte vihkelommes viehkje disse. Eejhtege-digkiedimmie-sijje lea vihkeles ektesvuekiebarkoen gaavhtan maanese/learohkese. Daennie tjaalegisnie sijhtbie øvtiedimmiesoptsestallelem eejhtegi- digkiedimmie sæjjan biejedh. Øvtiedim-miesoptsestalleme buerebe sieveste man bijre digkiedidh, guktie maana verveste, leara jih øvtiedimmiem jaksa.

Eejhtegi-moenehtse maadth-skuvlesne daam tjaalegem Tije ektesne soptsestalledh buakta, juktie vaajtele ektesvuekie-barkoem hiejmen jih skuvlen gaskems bueriedidh. Soptsestalleme eejhtegigujmie lea bøøremes gosse ektesvuekie-barkoem åvtese juhtiehtidh.

Tjaalege sjeahta dovne eejhtegi jih lohkehtæjjide. Tjaalegisne leah eejhtegh provhkesovveme dovne riektes eejhtegidie bijre, mohte aaj maanaj jeatjaj viehkietæjjaj bijre (foresatte). Tjaalege Tije ektesne soptsestalledh lea tjaalasovveme lohketæjjijse jih eejhtegijsti Osen tjeltesne, Hordalaatnesne. Osen tjelte lea gellie jaepieh barkeme aamhtsigujmie mah maehtieh viehkine årrodh gosse learohkidie buerkiestidh jih vierhtiedidh. Ektesvuekie-barkojne Fusan tjeltine lea provsjekte-dåehkie dirregem øvtiedamme mij maahta barkojde vierhtiedidh karakteri namtegh (VUK)¹. Daennie tjaalegisnie leah dievjesh VUK-en provsjekteste meatan.

Learohkh edtjeh vierhtiedimmiem åadtjodh namtegh karakterh abpe vâarome-lierehtimmesne. Golme minngemes jaepieh maadth-skuvlesne jih jâarhke-skuvlesne edtjeh learohkh karakterh lissine åadtjodh. Vierhtiedimmie-dirregh mejtje VUK-e åtnose vaalteme gaajhkine skuvline dej gøøkte tjeltine, leah vihkeles viehkje øvtiedimmiesoptsestallemasse.

Daate gærjetje lea åenehks tjilkeme sisvegasse øvtiedimmiesoptsestalle-masse. Vaajtelie daate gærjetje maahta dovne eejhtegidie jih lohketæjjide eadtjalgehtedh buerie bihkiedimmieh soptsestallelem bijre åadtjodh jih aaj ektesvuekie-barkoem bueriedidh.

FUG-e sæjhta øøphtimmie-åejviem Kåre Lutroem jih adjunktem Marianne Vangnesem, Søftelaanten skuvlesne, gie aaj tjaelije orreme, gjhtedh barkoen åvteste. FUG-e aaj sæjhta Kristin jih Bjørn Halvor Haukelandem, Lill- Karin Wallem jih Per Olav Søråsem gjhtedh gieh aaj sisvegasse viehkiem vadteme.

Eejhtegi-moenehtse maadth-skuvlesne
Ruffien 2005

¹ Jienebh saernieh VUK-bijre: www.vuk.no

MAADTH-VÅAROME

Vierhtiedimmie jih bihkedimmie

Gaskems-lohkehtëjja dihte æejvie-diedtem åtna øvtiedimmiesoptsestalle-masse bøøredh. Dihte edtja aaj eejhtegigujmie digkiedidh guktie sisvege ektesvuekiebarkoen soptsestalle-masse bøøremes sjædta. Mænngan bååstide daan lahtesasse båtibe.

Åvtesbaakoe maadth-skuvlese § 3-2 daam jeahta skuvlen jih hiejmen barkoen gaskems:

Skuvle edtja buerie gaskesem eejhtegigujmie utnedh. Gaskems-lohkehtëjja edtja gøøkten æejkien jaepesne dej gujmie soptsestidh jih bieljelidh guktie learohken tjøødth-sijje lea learoeplaanen vuepsien mietie jih guktie learohke biejjegi barka. Lohkehtëjja edtja minngemes byjjehtidh man bijre soptsestamme jih nimhtie eejhtegigujmie siemes sjidtedh guktie learohke edtja vijriebasse barkedh, maahtoem tjøøngkedh. Gosse learohke luhkie gøøkten jaepien bæeries, dellie jijtje maahta dæriedidh øvtiedimmiesoptsestalle-goltelidh.

Eeremes lea aevhkie jis learohke meatan, mohte naan æejkien lea soptsestalleme ajve eejhtegi jih lohkehtëjjaj gaskems daerpies. Vihkeles dagkeres mååhtedimmien bijre aeriebistie siemes sjidtedh. Gosse daate gærjetje vuesehte guktie dagkeres øvtiedimmiesoptsestalle-maehieh årrodh, dellie mijjen vuajnoen mietie daerpies dovne learohke, eejhtegh jih lohkehtëjja meatan.

Daerpies lea øvtiedimmiesoptsestalle-mem learohken, lohkehtëjjan jih eejhtegi gaskems eens-laakan soejkesjidh. Jis gaajhkesh edtjeh tjåangkosne damtedh seamma vierhtegisnie, dellie vihkeles soptsestalle-mem sisvege gaajhkesidie damtoes. Læjhkan lea daerpies aaj nuepiem åadtjodh orre aamtsh åvtese guedtedh jis gieh sijhtieh.

Gaajhkh learohkh reaktam utnieh bihkedimmie jih vierhtiedimmie åadtjodh luhkieh jaepieh mearan maadth-skuvlesne. Daate bihkedimmie jih vierhtiedimmie edtja sårnedh guktie learohke faagigujmie skuvlesne barka, guktie dej jeatja learohki ektesne jih magkeres barkoedirregh provhka. Soptsestalleme edtja aaj byjjehtiidh guktie barkoem bijjiebasse lutnjedh.

Åvtesbaakoe maadth-skuvlese §3-1 jih §3-3 aaj daam jeahta vierhtiedimmien bijre:

Maanah-skuvlesne edtja skuvle vierhtiedidh namtegh karakterh. Noereskuvlesne edtja learohke lissine karakterh øvmese faagine åadtjodh jih aaj væhtah mah vuesiehtieh guktie sjevøkemisnie jih guktie dæmedimmie jeatja learohki ektine.

Girmeme øvtiedimmie åvtese juhtehte jih vihkeles lea diedtem learohki haalvedimmiej nualan biejedh gosse faagi- ektesvuekiebarkoe jih aaj dirregh barkojse buerie. Læjhkan gosse soptsestalleme vøejnemetsiehkeste learohkidie bøøremes sijjan beaja, tjoeveribie aaj learohkidie eevtjedh geervebe aamtsgigujmie barkedh. Lissine aaj tjoeveribie vierhtiedidh guktie barkoem

learohkodie sjihtesjadtedh jih gaervies biejedh . Lohketæjjah jih eejhtegh tjoeverieh nimhtieh ektesne råajvarimmieh tseagkodh.

Øvtiedimmiesoptsestalleemisnie tjoeverieh siemes sjidtedh magkerh vuepsieh Leah vihkelommes bæetije tijjen. Dihte maahta tjaaleld mååhtedimmie skuvlen, lohketæjjan jih hejmen gaskems årrodh. Dagkeres mååhtedimmie maahta vuepsiem vuesiehtidh dovne learohkese, lohketæjjese jih eejhtegidie. (Vuartesjh dagkeres mååhtedimmie 13.bielesne)

RYØJREDIMMIE

Sjiera modellh gååvnesieh gosse øvtiedimmiesoptsestalleminie barkedh. Seamma maam veeljh, dellie vihkeles buekiehtidh ektesvuekiebarkoem learohki, eejhtegi jih skuvlen gaskems.

Eejhtegh jih skuvle

Gosse buerie ektesvuekiebarkoem øvtiedidh, dellie dihte maahta eejhtegi-tjåangkosne aamtse årrodh. Desnie maehtieh dovne lohketæjja jih eejhtegh aamtsh nebnedh mah maehtieh vuesiehtidh maan bijre digkiedidh. Lohketæjja aaj maahta tjaalegegem sedtedh gusnie faala eejhtegidie tjaaledh man bijre soptsestalledh. Gosse lohketæjja tjaalegem bååstide dååste, dellie maahta digkiedimmie fierie guhtese sjihtesjadtedh.

1: Lerohke jih lohketæjja/ryøjredimmie

2: Learohke/ eejhtegi - ryøjredimmie gætesne

3: Øvtiedimmiesoptsestalleme, gusnie gaajhksk meatan

Gyhtjelassh-giehtjedimmie eejhtegidie aaj maahta aevhkies årrodh. Gyhtjelassh maehtieh naemhtie årrodh:

- Man bijre soptsestalledh?
- Man gellie tjåangkoeh daerpies skuvlen jih eejhtegi gaskems skuvlejaepesne?
- Man guhkies soptsestalleme daerpies?
- Gieh gelhkieh soptsestalleemisnie meatan?

LEAROHKEN JIJTSH-VIERHTIEDIMMIEH

NOMME:

DAJVE: KRØØHKESTIMMIE JIH TOLERANSE

GUKTIE:	Alvas lihke	Gellien aejkien	Naan aejkien	Sveekes	Mierhke
Manne vissjeles dejtie guhth daerpies					
Manne dâarjoem jih vaarjelem dejtie guhth daarpesjeh					
Mov goerkesimmie jeatjabidie reaktam vadta jijtjedh aarvoeh utnedh					
Mov goerkesimmie jeatja dâemiedimmide krøøhkeste					

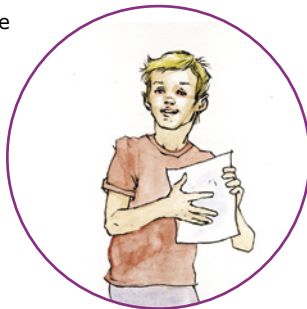
Vuesiehtimmie-sjeema

Learohke jih lohkehtëjja

Naan learohkh maana-skuvlesne maehtieh meatan gosse ryøjredimmie ðvtiedimmiesoptsestalleminie giehtelidh. Noerskuvlesne sjiere tæjmoeh dagkeres barkojse. Man bijre sijhtieh learohkh digkiedidh? Lohkehtëjjan ektesne maehtieh sjiehteles aamhtsh gaavnedh.

Learohkh 5.jih 8 daltesisnie ikth næmhtie sâårneme ðvtiedimmiesoptsestalleminie bijre:

- Learohkh tjoeverieh meatan. Dah Leah jargesne tjàadtjoeminie.
- Vænemes 30 minudth daerpies guktie gaajhkh åadtjoeh soptsestidh
- Hijven åadtjodh aeriebistie daejredh man bijre soptsestalledh
- Vihkeles jijtjenæjnene mohtedidh jih ij duj jeatjebigujmie
- Luste gosse lohkehtëjja girmie
- Ånnetji jarparostbie gosse lohkehtëjja girmie, mohte luste aaj!
- Hijven buerie aamhtsj bijre soptsestidh, mohte daerpies nebnedh mij nåake aaj
- Tjovve bååktjege gosse nåake aamhtsi bijre soptsestidh

Tjarkadikvoete learohkese båata jis learohke aeriebistie daajra man bijre soptsestidh. Nimhtie dagkeres ryøjredimmie daerpies. Nimhtie aaj learohke viehkiem åådtje jijtje vierhtiehtidh guktie faagigujmie barka, guktie dâemiedimmie jeatja almetji ektesne jih guktie barkoejgujmie giehte. Vihkeles aaj dagkeres ðvtiedimmiesoptsestalleminie gøtelidh jih åadtjodh daejredh maam learohke jijtjh-lieremen bijre muana. Mejtje mij jeatja daerpies skuvlesne jallh gåetesne guktie learoe jih maahtoe buerebe sjædta? Learohke jih lohkehtëjja maehtiegan digkiedidh guktie bievniesidie åvtese guedtedh gosse ðvtiedimmiesoptsestalleminie. Ektesne maehtiegan siemes sjidtedh guktie orre vupesieh jaksedh bætije tijen. Nimhtie åadtjodh meatan årrodh jih rååresjidh, lea buerie skreejehimmie gaavhtan.

Gosse learohke b̄aras̄abpoe , dellie nuhteligs jytsh-vierhtiedimmie-sjeemam provhkedh faagi gaavhtan jih aaj vuejnedh guktie altese d̄aemiedimmie jeatja almetji ektine. Dagkeres sjeema lea aevhkies gosse lohkeht̄æjjine soptsestalledh. Jeatjh-laaketje sjeema aaj nuhteligs øvtiedimmiesoptsestallemasse.

Learohke jih eejhtegh

Gosse soptsestallemen sisvege daajroes, dellie aelhkies gosse t̄j̄aangkoeh. Viehkie aaj maahta årrodh jis lohkeht̄æjja tjaalegem sedtie gusnie gyhtjelassh learohken øvtiedimmien bijre minngemes tijjen. Ḡaarede gihjtjedh:

- Magkeres faagh dutnjien aelhkemes?
- Guktie b̄øøremes dutnjien barkedh?
- Giejnie leah skuvlesne ektine?
- Maam b̄øøremes lyjhkh darjodh gosse liegkese?

Øvtiedimmie-soptsestallemidie eensilaakan ryøjredh leah joekoen vihkeles gosse learohkide eevtjedh jih reesedh haestiedimmide skuvlesne d̄aastodh. Buerie ryøjredimmieh daerpies vuartoeh gaavhtan jih nimhtie aaj tjarkadiks-voetem gaajhkside vedtedh.

Guktie darjodh jih rammah disse

B̄øøreme

Naan skuvlh ennje voejhkelieh øvtiedimmiesoptsestallemidie gaske-biejien mænngan jallh iehkedi utnedh, mohte gellie skuvlh daelie voejhkelieh dejtie bijjegji juhtiehtidh.

Lohkeht̄æjja jih eejhtegh åadtjoeh jytje veeljedh gosse sjeahta. Mohte skuvlen diedte lea nimhtie sjiedtesjadtedh guktie gaajhkside sjeahta b̄aatedh.

Vuesiehtimmie-sjeema

Gunvorse jih Hansese

Tijje ektesne soptsestalledh. Dah gieh edtjeh gaavnedidh leah: eejhtegh, learohke jih gaskemes lohkeht̄æjja. Buerie b̄aateme!

Gaavnedimmiesijjie: Gærja-ḡætie Ḡæssie: gaskevåhkoen 30.04 T̄æjmoe: 14.00-14.30

Aamhtsh soptsestallemasse leah:

Faagi øvtiedimmie

- Nøørjen riektes-tjaeleme(og/å)
- Matematigke(algebra)
- Englaanten giele (lohkeme/soptsestidh)

Barkoe t̄æjmojne

- Njaalmeld barkoe
- Guktie barkoejgumie eensilaakan giehtelidh

Tryjjesvoete

- Liegkesese jih voelpetjh
- T̄æjmoe jih ektesvuekie-barkoe

Ḡætie-barkoe

- Ḡæssie leaksode darjodh
- Barkoe-voeth

Heelsegh

learohke

lohkeht̄æjja

Bøøreme tjoevere gåetide sedtesovvedh låångk aerebi tjåangkoen. Gåarede aaj learohkh jijtje lohkehtëjjan ektine bøøremidie tjaelieh gosse sjiehteles tijjem gaavneme, jih jijtje altese eejhtegidie bøørieh. Jeatja aejkien lea nuhteles seamma bøøremem gaajhkide eejhtegidie klaassesne sedtedh guktie eejhtegh jijtje åadtjoeh sievestidh tæjmojde mah sjiehtieh.

Guktie aerbi moeneme, dellie maanah maehtieh dåeriedidh gosse 2. - 3. klaassesne vaedtsieminie. Vihkeles learohkh åadtjoeh dåeriedidh, mohte naan aejkien lea aaj daerpies eejhtegh åadtjoeh lohkehtëjpine soptsestidh maanaj namhtegh. Dihte maahta akten aejkien jaepesne deahpadidh.

Naaken eejhtegijstie daam jiehtieh gieh meatan:

- Hijven jis maanah eah fierhten aejkien dåeredh
- Jis man geerve bijre soptsestalledh, dellie buerebh gosse eah maanah meatan
- Naan aejkien vaajtelibie aamhtsi bijre digkiedidh namtegh maanah
- Hijven jis maanah meatan. Dellie åadtjoeh govledh mij buerie jih mij nåake
- Saarniestimmieh bøøremes sjidtieh jis gaajhkesh dovnesh meatan, dovne learohke, eejhtegh jih lohkehtëjja

Bøøremisnie tjoevere tjåadtjodh mij soptsestallemen sisvege jih gieh meatan.

Tjiehtjele

Klaassen tjiehtjele hijven sjeahta gosse lohkehtëjja, learohke jie eejhtegh gaavnedieh. Buerie leah gaavnedidh desnie gusnie learohke barka, vuejnedh barkoesijjiem, guvvieh jih aaj barkoeh jeatja learohkijstie.

Gåarede aaj jeatja tjiehtjielisnie årroth gosse øvtiedimmiesoptsestalleme, v.g. dåehkie- tjiehtjele jallh gærjagåetie. Dihte mij daerpies leah åadtjodh ræffesne tjahkasjidh.

Semma magkeres tjiehtjele, daerpies leah eejhtegh, lohkehtëjja seamma buertien bijre tjahkasjieh. Dihte vuesehte gaajhkesh dovnesh seamma vierhtiegisnie.

Tijje

Buerie astoe lea daerpies gosse soptsestalledh. Gaajhkesh dovnesh tjoeverieh åadtjodh jiehtedh maam sijhtieh. Tjåangkoen minniegietjesne lea daerpies moenedh man bijre soptsestamme jih vuesehtidh bæetje tijjese.

Gellie eejhtegh vaajtelieh vaenemes 30 minudth dagkeres soptsestæmman. Akten giehtjelimmesne naan eejhtegh daam jiehtieh tijjen bijre:

- Vijredh soptsestallemem guktie 30 minudth sjædta. Nimhtie ibie daarpesjh billedh tijje åenehks sjædta jih lohkehtæjjah eah daarpesjh jeatja barkose seente bætedh.
- Hijven jis tijje guhkebe 30 minudtjstie.
- Jis gaajhks edtjeh maam joem jiehtedh, dellie 30 minudth daerpies.

Åvtehki barkoe

Daamhts lea aevkies jis lohkehtæjja dihte soptsestallemem juhtehte. Soekjesjimmesne mæhtiegan learohke jih lohkehtæjja siemes sjidtedh gieh edtja dejtie ovnese aamhtside juhtiehtidh. Nimhtie aaj learohken diedte sjædta juhtiehtæjjine årrodh. Lohkehtæjjah gieh leah dagkeres diedtem learohkide vadteme, leah voeredamme man vihkeles lea buerie tijjem utnedh jih soekjesjimmijgujmie eensilaakan barkedh.

SOPTSESTALLEMEN SISVEGE

Bååstide vuartasjidh

Skuvlh jih hiejmh tjøeverieh ektesne dagkeres tjåanghkoeh soekjesjiidh jih aaj veeljedh magkeres aamhtsh desnie digkiedidh. Hijven soptstallemem aelkiehtidh jih bååstide vuartasjidh magkeres vuepsieh minngemes tjåanghkosne. Guktie øvtiedimmie orreme?

Mejtie sån lea learohke vuepside jakseme? Lin vuepsieh nuhteles learohken øvtiedæmman? Learohke, eejhtegh jih lohkehtæjja vuepside giehtjedieh jih siemes sjidtieh magkeres orre vuepsieh bæetjje tijjese daerpies.

Øvtiedimmie-vuepsieh

Maadth-skuvlesne gellie seamma vuepsieh øøhpehtimmesne daerpies, dovne dåemiedimmie jeatja almetji ektesne jih faagi gaskems. Vuepsieh vuesehtieh maam learohk edtjeh lieredh ovnese daltesisnie. Øvtiesoptsestallemmie lea daerpies vuartasjidh maam learohke haalvoe. Maam learohke jittje veanhta? Lohkehtæjjan jih eejhtegi ektesne maahta orre vuepsieh soekjesjidh. Vuepsieh edtjeh maam joem learohkiste kriebpesjidh, mohte learohke edtja aaj viehkiem lohkehtæjjejtje jih eejhtegijstie åadtjodh. Øvtiedimmie-vuepside leah daerpies mietestidh, jih learohke jih eejhtegh tjøeverieh jaepien tjirrh vierhtiehtidh mejtie learohken nupie vuepside jaksedh .

EKTESVUEKIE-BARKOE (v.g)

Vuepsie

- Learohke sæjhtoem ektesvuekiebarkose vuesehte

Måadts vuepsieh (v.g)

- Learohke jeatjbidie goltele
- Learohke eensilaakan barka aamhtsigujmie mah gajhksidie dijpieh
- Learohke dorje maam luhpiedamme

Øvtiedimmie-vuepsieh maehtieh sjiere faagide jallh aamhtside veadtaldihkie årrodh. Vuepsieh maehtieh moenedh guktie aamhtsigujmie barkedh, jallh vuesiehtidh buerie ektesvuekiebarkoem jeatja learohki ektine.

Vuesiehtimmien gaavhtan maehtibie ektesvuekiebarkoem vuartasjidh. Daam eens-laakan haalvedh lea vihkeles jih vuesehte guktie learohke verveste faagigujmie jih aaj guktie altese dæmiedimmie lea, dovne skuvlesne jih barkoe-jieliemisnie. Skuvlesne edtja learohke akti vøøki barkedh dovne akten learohkijnie jih aaj dæehkine. Desnie edtjeh lieredh orre barkoevuekieh v.g. barkoe-provsjektine. Nimhtie leah dagkeres barkoeh joekoen vihkeles. Magkeres mådts vuepsieh daerpies gaervies jis ektesvuekiebarkoeh edtjeh buerie sjidtedh? Vihkeles leah learohkese jih eejhtegidie daejredh dagkeres mådts vuepsieh bijre gosse øvtiedimmie vuepsiej vøøste barkeminie. Learohke tjoevere daejredh guktie bøøremes akti vøøki barkedh jih viehkien åadtjodh vuejniedh guktie jijtje verveste gosse dagkarinie barkojne giehte.

Daerpies øvtiedimmie-vuepside sjiehtesjadtiedh fiereguhten maanese. Maanide mah tjabrieh leah nåake jis mohtedieh maanajgujmie mah væjkelåbpoe skuvlesne. Jis jijnje soptsestalleme vuepsij bijre sjædta, dellie learohkh maehtieh damtedh eah dah buektedh darjodh maam sijhtieh, jih nimhtie minngesne baetsieh. Soptsestalleme edtja vuesiehtidh gusnie learohkh tjåadtjoeminie lierehtimmesne jih man gååhkese maakta lieremisnie jaksedh. Øvtiedimmiesoptsestalleme edtja learohkide eevtjedh barkojne jaksedh man gååhkese buektehte.

Learohken daajroe

Skuvlen vuepsieh edtjeh eejhtegi ektine learohken daajroem vijriebasse juhtiehtidh guktie abpe almetje vååjnose båata. Skuvlesne edtjeh dovne learohkh lieredh jih tråjjadidh. Lieremisnie edtja learohke maahtoem fierhtene faagesne tjøøngkedh, dam åvtese guedtedh dovne skuvlesne, gætesne jih aaj mænnagan barkoe-jieliemisnie.

Daelie learohke diedtem jijtse lieremisnie jih øvtiedimmesne åtna. Gellie jih gellebh skuvlh daelie barkoe-plaanh nuhtjeh, barkoevuekieh mah learohkeste kriebpesje jijtje soejkesjidh jih barkoe-aamhtsigujmie giehtelidh. Nimhtie learohke maahtoem daarpesje ovmese barkoevuekieh jih metovdi bijre.

Learohke aaj tjoevere daejredh guktie satne verveste. Guktie diedtem jijtse lieremen åvteste guadta? Dan gyhtjelassen bijre vihkeles digkiedidh gosse øvtiedimmiesoptsestalleme. Maam learohke dan bijre jijtje veanhta?

Lissine dan faage-øvtiedæmman jih barkoemetodide, edtja learohke aaj maahtoem øvtiedidh jih aaj daajroem tjøøngkedh guktie jeatja almetji ektine verviestidh. Daam maahtoem edtja learohke provhkedh gosse jeatja almetji ektine jih aaj ekti vøøki barkosne. Vihkeles aaj gijtjedh mejtie learohke skuvlesne tråjjede. Mejtie tjarkadiksvøete learohkese skuvlesne, dovne klaassesne jih skuvlen byjresisnie? Guktie mejtie lohkehtæjjah jih skuvlevoelpetjh satnem eensie? Mejtie learohke dejtie jeatjabidie vierhtede?

Faagen øvtiedimmie

Gosse faagi bijre digkiedidh, dellie vihkeles vuartasjidh gusnie learohken tjøødth-sijjie øvmese faagine. Soptsestalleemisnie Leah learohkese jih eejhtegidie vihkeles saerniestimmiem vedtedh guktie daejredh magkeres jih man gååhkese learohke jakseme øvmese vøepsine. Maadth-skuvlesne lea dagkeres saerniestimmieh namhtegh tjaaleld karakterh. Noere-skuvlesne åadtjoeh tjaaleld vierhtiedimmieh aajne aamhtsine jih vierhtiedimmieh øvmese boelhkefaagine jih nimhtie saernieh vedtedh learohken faage-tjøødth-sijjien bijre. Læjhkan lea vihkeles tjaaleld vierhtiedimmij bijre soptsestidh jih aaj buerkiestimmieh man gaavhtan nimhtie. Vuesiehtimmie gaavhtan lea daesnie dijre meatan daaroen lohkehtæjjeste learohkese noereskuvlesne:

DIEDTE JIJTJEDH LIEREMASSE (I)

(v.g)

- Dov jijtjedh vøepsieh lieremasse?
- Dov dirregh meatan mah daerpies?
- Dov diedte laavenjassigujmie barkedh.
- Datne dam darjoeh?

Dov leah vihkeles saernieh tjaelijen bijre dov teekstesne. Hijven aaj tjaalegh meatan gærjijste jih maam tjaalije jijtje jeahteme. Teekste lea guhkies jih datne aaj tjaalegem juakeme sjiehteles boelhketjigujmie. Hijven! Naan læhkiem båajhtode tjaaleme, jih datne tjøeverh kommaj njoelkedassigujmie barkedh. Manne leam tjaalegigujmie sæjrosne vihtesjamme. Lohkh dejtie jih vuartsjh kuvsjegærjesne s.140 Mujhtieh aaj væhtah gosse gieh maam joem jeahta. Daate joekoen vihkeles jis learohkese geerve sjiere faagi- jallh faagetsiehkine barkedh.

DIEDTE JIJTJEDH LIEREMASSE (II)

(v.g)

- Datne ryøjredh skuvle-
- barkojse?
- Datne våårkehke gosse øøhpehtimmie?

Soejkesjimmien jih raeriestimmien tjirrh learohke tjøevere åadtjodh daejredh maam joem darjodh jih guktie altese lieehtimmiem jih øvtiedimmiem bueriedidh.

Mejtje learohkese geerve faagigujmie barkedh jallh aeblehts? Maam learohke jijtje veanhta? Mejtje øøhpehtimmie jih viehkie skuvlesne maahta buerebe sjidtedh? Dageres gyhtjelassi bijre leah vihkeles digkiedidh gosse øvtiedim-miesoptsestalleme. Joe bāarasābpoe learohke lea, buerebe dæjredh maam jijtje veanhta. Nuhteles aaj vuejnedh guktie eejttegh maehtieh viehkiehtidh øvtiedimmiem stuvredh.

Øvtiedimmie sosiale aamhtsi gaavhtan

Skuvlesne gellie njoelkedass jih tsevtiedimmieh mah edtjeh learohkem buerie øvtiedæmman lutnjedh. Dagkeres aamhtsh leah øvtiedimmie-vāarome jih daerpies gosse learohkese tjarkadiks-voetem vedtedh. Learohke, eejttegh jih skuvle tjoeverieh ekti-vøøki barkedh jis nimhtie buektiehtidh. Learohke tjoevere dæjredh guktie altse dāemiedimmie dejtje jeatja learohkide, klaassem jih skuvlen learoe-sijjiem tsevtse. Vihkeles aaj learohke rasth tseegkie gosse ij krøøhkestimmiem dāastoeh.

Guktie aerebi nebne leah akti vøøki darjome jih ektesvuekiebarkoe vihkeles dovne learohken dāemiedæmman jeatja almetji ektine jih aaj faage-barkojse. Krøøhkestimmie jih siemes-voete leah jeatja goerkesh maam joem dan bijre jiehtieh. Guktie maahta learohke verviestidh jih buerie øvtiedimmiem āadtjodh bihkedimmiem tjirrh? Dievesjh tjoeverieh vuesihtæmman bāetedh mādtesh vuepsiej tjirrh. Daesnie aaj gāarede vierhtiedimmie-sjeema provhkedh. Magkeres øvtiedimmie-vuepsieh bøøremes learohkese gosse krøøhkestimmiem jih toleransem øvtiedidh?

Soptsestallemem tjāangkan biejedh jih orre øvtiedimmievuepsieh moenedh

Buerie rāāresjimmieh leah vihkeles gosse vihth faagi-jih sosiale øvtiedimmiejgujmie barkedh bāetije barkoe-boelhesne.

KRØØHKESTIMMIE JIH TOLERANSE

Vuepsie:

- Learohke krøøhkestimmiem jih siemes-voetem jeatja almetji ektesne vusehte

Vuapsetjh (v.g.):

- Learohke arhpemem jeatjabidie vusehte
- Learohke viehkehte dejtje guhth nāake
- Learohke bueriesvoetem vusehte seamma guktie almetje

MÅÅHTEDIMMIE

Vuepsieh:

Lohkemem bueriedidh, goltelisnie lohkedh
10 minudth måantan jih gaskevåhkoen
Leaksode darjodh mah barkoe-plaanerne tjåadtjoeh
Aellieh sturrah guhtem gie soptsestalleminie
Tjæledh gaajhkide njalmeld dijride taavlese

Diedte:

Learohke
Learohke/eejhtegh
Learohke
Lohkehtæjja

Learohke

Eejhtegh/åvtes-viehkieh

Lohkehtæjja

Vuesiehtimmien gaavhtan

Mij soptsestallemistie båata maahta dovne njalmeld jih tjaaleld årrodh, mohte jis vuepsieh vihkeles learohken vijriebasse øvtiedæmman dellie bøørieh tjaaleld årrodh. Daate learohken øvtiedimmien bijre jih dan gaavhtan bøøroe jijtje meatan jih veeljedh magkeres øvtiedimmievuepsieh vihkeles jih magkeres edtjeh tjaaleld årrodh. Eah man gellie vuepsieh daerpies. Daamtaj Leah gøøkte, golme vuepsieh nuekies. Dellie aaj aelhkebe vovejnedh mejtie learohke vuepside jakseminie vuj ij. Mååhtedimmijne aaj maehsieh vuepsieh meatan mejtie lohkehtæjja jih / jallh eejhtegh maehsieh dâarjodh.

Guktie diedtem learohken, eejhtegi jih skuvlen gaskems juekedh.

Vuepsiej digkiedimmesne Leah vihkeles siemes sjidtedh gien åejvie-diedte dejtje ovmese vuepside. Bøøremes lea diedtem juekedh learohken, skuvlen jih eejhtetegi gaskems.

Guktie diedtide vijriebasse juhtiehtidh.

Tijje dej øvtiedimmiesoptsestalleminie gaskems, kriebpesje gaajhkesijstie gieh meatan, ihke sinsitnine soptsestallieh jih nimhtie sårnien guktie øvtiedimmie jåhta. Dagkeres sårneme maahta vadasovvedh tjaaleld learohken barkojse, njalmeld learohkese, e-påastesne jallh teelefovnesne.

SJIERE HAESTIEDIMMIEH

Maanaj guhth sjiere mievriestimmieh

Mannah skuvlese bætieh ovmese daerpies-voeti jih dâåjrehtsigujmie. Jis buerie edtja sjidtedh dejtje ovmese learohkide, dellie vihkeles eejhtegh saerniestimmieh maanaj bijre vedtieh. Naaken maanah tsagkesh utnieh faagi gaavhtan jih jeatjebidie nåake jeatjebi ektine verviestidh. Madtan-laakan govledh jih vovejnedh aaj maahta dâeriesmoerine sjidtedh trååjjemen, lieremen jih øvtiedimmien gaavhtan. Buerie saerniestimmieh hiejmen jih skuvlen gaskems maehsieh dagkeres tsagkesh mievriestidh.

Skuvlen lea tjælløhke barkoe øhpehpehtimmiem ovmese learohkide sjidtesjadtedh. Meijtje sih jijtjh-reerehke- jih maanah mah veaksehke lohkemisnie eensie haestiedimmieh fierhten biejjien skuvlesne åadtjoeh?

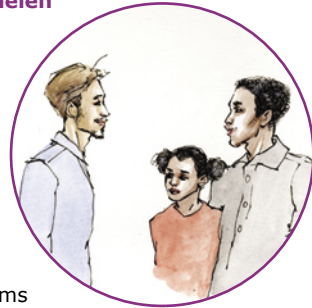
Tsælloeh - tsagkesh-gietedalleme

Øvtiedimmie-soptsestalleme edtja buerie soptsestimmiem learohken, lohkehtæjjan jih eejhtegi gaskems vedtedh, gusnie learohken haalvedimmieh jih buerie øvtiedimmieh jarngesne tjåadtjoeh. Læjhkan lea vihkeles tsagkesi bijre digkiedidh, mohte dejtie bøøremes buerie-bealan lutnjedh sjiere tjåanghkojne. Naaken tsagkesh læjhkan dan vihkeles guktie daerpies dej bijre dallah soptsestidh. Øvtiedimmie-soptsestalleme dellie mænngan buerebe sjeahta.

Eah edtjeh eejhtegh jallh learohke kråvvadidh øvtiedimmie-soptsestalle masse båetedh, mohte tjiertestidh buerie vuartoejgumie båetedh.

Øvtiedimmie-soptsestalleme jih minoritetij-gielen learohkh

Sjire laantijste jih kultuvrijstie maanah skuvlese båetieh. Gellien kultuvri ektievoete lea gellie-kultuvre skuvlem vadteme jih nimhtie aaj jeatja fierhten-beajjetje skuvlem. Ektesvuekie-barkoe lea jeatjh-laakan sjidteme jih jeatja haestimmieh båateme.

Skuvlen vååjnoe skuvleste skuvlese lea joekehth ovmese kultuvrijstie. Nøørjesne lea buerie ektesvuekiebarkoe eejhtegi jih lohkehtæjjaj gaskems orreme, mohte gellieh kultuvrijsnie leah stoerre gåhkoe skuvlen jih hiejmen gaskems. Sjidtesjadtedh guktie buerie ektesvuekiebarkoe jih soptsestalleme seamma vierhtegasse båata, lea naan aejkien geerve, mohte daerpies jis øvtiedimmieh edtjeh learohkide bøøremes sjidtedh. Naakeninie kultuvrijsnie ij leah naan siejme vuekie tjåanghkoem skuvlen jih hiejmen gaskems utnedh jih eejhtegh lohkehtæjjam krøøhkestieh. Nimhtie maahtha geerve sjidtedh buerie soptsestalle mem gaskems buektiehtidh. Jearsoesvoetem tjåanghkosne tseegkedh lea vihkeles. Aaj vihkeles eejhtegidie vietseles- laakan soptsestidh, arhpem vuesiehtidh jih aaj goerkesadtedh leah daerpies jis buerie tjåanghkoeh. Lohkehtæjja tjoevere maanam jih eejhtegi kultuvre-vuekide guarkedh. Naan aejkien sån jienebe saerniestimmie sjædta jih vaenebe soptsestalleme gaskems.

Tsagkesh gielen gaavhtan jeatja laanteste jallh jeatja kultuvreste båetedh, maahtha soptsestalle mem geerve darjodh. Stuerbe dæeriesmoerh sjidtieh maanide jih eejhtegidie mah adtjegh Nøørjese båateme ennh dejtie guhth daesnie naan jaepieh orreme. Skuvlen diedte lea tåalhkem eejhtegidie skåårvedh jis daerpies.

Dååjrehtimmie vuesehte jiermijes tåalhkem provhkedh dejtie guhth adtjegh diekie båateme, mohte aaj dejtie guhth daesnie guhkiem orreme. Vihkeles leah saerniestimmieh eejhtegidie vedtedh, jih aaj nimhtie eejhtegijstie gyhtjelassh åadtjodh jih skuvlese saerniestidh mij daerpies.

Lohkehtæjja guhth gieline barkeminie maahta buerie maelmine lohkehtæjjese, learohkese jih eejhtegidie årrodh, mohte ij leah sjehteles jallh daerpies dam tåalhkinge provhkedh gosse øvtiedimmiesoptsestalleme.

JOEKEHTS ØVTIEDIMMIESOPTSESTALLEM

Jeatjh-laaketje bievnesh akte jaepieboelhkeste måbpan

Sisvege jih guktie soptsestallemem stuvredh maahta joekehts årrodh klaasseste klaassese. Dej ovnese skuvli gaskems aaj maehtieh stoerre joehkts årrodh. Seamma guktie, læjhkan edtjeh hiejmh jih skuvlh ekti vøøki barkedh øvtiedimmie-soptsestallelegujmie.

Soptsestallemissnie lea vihkeles sjiere aamhtsigujmie barkedh desnie gusnie learohken faage-tjøøddh-sijjie. Soptsestallehm aaj jeatjh-laakan sjiddieh gosse learohke noereskuvlese båata. Lissine aamhtside mej bijre aerebi soptsestamme, karakterh bætieh. Dihte orre aamhtse soptsestallemasse sjædda.

Ovmese joekehtsh

Vuekie maana-skuvlesne lea learohkem bihkedidh magkeres dåemiedimmie lea sjehteles jeatja learohki ektine, mohte faage-digkiedimmie lea vihkelommes noere-skuvlesne. Åejvie-tsiehkie øvtiedimmie-soptsestallemissnie lea abpe learohkem jarngeve viedtjedh. Jis dihte edtja deahpadidh, dellie vihkeles giehtjedidh guktie learohke verveste dovne faagigujmie jih jeatja almetji ektine. Ij leah læjhkan daerpies gaajhki aamhtsi bijre digkiedidh fierhten aejkien, mohte vihtesjidh mij lea dallahmasten daerpies.

Mearan akten soptsestallemissnie nøørjen gieie jih matematigke jarngesne tjåadtjoeh, maahta jeatja soptsestallemissnie praktiske-jih estetiske faagi bijre digkiedidh. Barkoevuekieh aaj vihkeles aamhtsh øvtiedimmiesoptsestallemissnie. Fierhten aejkien lea vihkeles digkiedidh jih govledh guktie learohke verveste jeatja almetji ektine.

Bøøremes joekehts aamhtsi bijre soptsestalledh fierhten aejkien. Læjhkan lea vihkeles soptsestalledh dej aamhtsi bijre mah dovne learohkem jih eejhtegidie dijpieh. Eensi-laakan ryøjredidh aerebi goh gaavnedidh, leah gaajhksidie daerpies.

Datne deejrieh

- laakesne tjåådtje eejhtegh dah åejvie-diedtem maanaj øøhpehtæmman utnieh, jih nimhtie diedtem skuvline juekieh?
- datne mahtah maanaj øøhpehtimmiem jih skuvlevaedtsemem tsevtisiedidh jis datne leah eejhtege-gaskese, lihtsege eejhtegiraeresne, FAU-esne jallh ektesvuekiemoenehtsisnie/ ståavrosne?
- gaajhkh learohkh reaktam utnieh sjiehtesjadteme øøhpehtimmiem goerkesen jih alkoetsiehkien mietie åadtjodh
- jis maana ij åadtjoeh fuakedh øøhpehtimmiem daamts tæjmojne, dellie reaktam åtna sjiere øøhpehtimmiem åadtjodh?
- gaajhkh learohkh reaktam utnieh fysisk -jih psykososialt byjresisnie årrodh mij healsoem , træåjjedahkem jih øøhpehtimmiem åvtese guedtieh?
- Eejhtegidie reaktah klååkedh?

FUG - Eejhtegi moenehtse maadth-skuvlese - leah lihtsegh mejtie Gånka staaten raeresne moenehtsasse bieje. Dah edtjeh reeremisnie njielje jaepieh årrodh. Moenehtse edtja raerieh Øvtiedimmie-jih giehtjedimmiedepartementese vedtedh. Moenehtse edtja vaarjelidh eejhtegi jih learohki idtjeh skuvlen-ektievoetesne jih barkedh guktie buerie ektesvuekie-barkoe skuvlen jih hiejmen gaskems sjædta.

Eejhtegi moenehtse maadth-skuvlese
Pb. 8119 Dep.
0032 Oslo
www.fug.no
bestilling@fug.no
post@fug.no
tlf. 22 24 75 63
Faaxe: 22 24 75 90